

პოლიტიკის დოკუმენტი

რუსეთ-თურქეთის ძალაუფლებების ბრძოლის თავისებურებები სამხრეთ კავკასიაში: რისკები და შესაძლებლობები საქართველოსთვის

ივანნა მაჩიტაძე

პოლიტიკის დოკუმენტი #13

საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტი
GEORGIAN INSTITUTE OF POLITICS

HEINRICH BÖLL STIFTUNG
თბილისი
სამხრეთ კავკასია

საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტი (GIP) არის არაკომერციული, არაპარტიული, კვლევითი და ანალიტიკური ორგანიზაცია. საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტი ცდილობს საქართველოში დემოკრატიული ინსტიტუტების ორგანიზაციული საფუძვლების გაძლიერებას და ეფექტური მმართველობის პრინციპების განვითარებას პოლიტიკური კვლევისა და ადვოკატირების გზით.

პუბლიკაცია მომზადდა **ჰაინრიჰ ბიოლის ფონდის თბილისის ოფისის** მხარდაჭერით. აქ გამოთქმული მოსაზრებები ეკუთვნის ავტორს და შესაძლებელია არ გამოხატავდეს ჰაინრიჰ ბიოლის ფონდის თბილისის ოფისისა და საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტის შეხედულებებს.

დოკუმენტის ციტირების წესი:

ივანნა მაჩიტაძე, „რუსეთ-თურქეთის ძალაუფლებისთვის ბრძოლის თავისებურებები სამხრეთ კავკასიაში: რისკები და შესაძლებლობები საქართველოსთვის“, პოლიტიკის დოკუმენტი #13, საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტი, მაისი 2020.

© Georgian Institute of Politics, 2020
13 Aleksandr Pushkin St, 0107 Tbilisi, Georgia
Tel: +995 599 99 02 12
Email: info@gip.ge
For more information, please visit
www.gip.ge

სარჩევი

მოკლე შინაარსი	3
შესავალი. თურქეთის დამოკიდებულება სამხრეთ კავკასიისადმი საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ პერიოდში	4
სამხრეთ კავკასიური გაკვეთილები - ხელის შემშლელი ფაქტორები თურქეთის დომინაციისთვის	7
გამყოფი ხაზების ხელახლა გავლების მცდელობები	7
თურქეთი და 2014 წლის შემდგომი შავი ზღვის უსაფრთხოება - რუსეთზე მორგებული პოლიტიკა თუ „რუსული ტბის“ სცენარის თავიდან აცილება	8
რუსეთ-თურქეთი ურთიერთობის გზაგასაყარზე: გზავნილი საქართველოსთვის	12
შესაძლებლობები საქართველოსთვის	12
პოტენციური გამოწვევები საქართველოსთვის	15
სტრატეგიული ჰეჯირება პატარა ქვეყნებისთვის: გაკვეთილები საქართველოსთვის	18
საქართველოსთვის ცნებების და სცენარების მიმოხილვა	18
სტრატეგიული ჰეჯირება - საქართველოს სამოქმედო გეგმა	21
დასკვნა	25
პოლიტიკის რეკომენდაციები	26

მოკლე შინაარსი

რუსეთ-თურქეთის არაერთგვაროვანი ურთიერთობები უკვე მესამე ათწლეულია მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ცივი ომის შემდგომი პერიოდის სამხრეთ კავკასიის უსაფრთხოებასა და პოლიტიკურ თუ ეკონომიკურ მდგომარეობაზე. თურქეთთან სტრატეგიული პარტნიორობისა და თბილისისადმი რუსეთის ხისტი დამოკიდებულების გათვალისწინებით, საქართველოს მუდმივად მანევრირების რეჟიმში უწევს ყოფნა. ანტიდასავლური, ნაციონალისტური და ავტორიტარული განწყობების ზრდა, რუსეთთან ერთად, თურქეთშიც შეინიშნება. ამგვარი ტენდენციები კითხვის ნიშნებს აჩენს თურქეთის მიერ ნატოში გაწევრიანებით აღებულ ვალდებულებებთან დაკავშირებით და ძირს უთხრის ევროკავშირთან მის პარტნიორობას, რაც უკვე რამდენიმე ათწლეულს ითვლის. მეტიც, აღნიშნული მდგომარეობა შავი ზღვის რეგიონის უსაფრთხოებისთვისაც წარმოადგენს გამოწვევას.

წინამდებარე პოლიტიკის დოკუმენტში საუბარია იმაზე, რომ რუსეთსა და თურქეთს შორის არსებული ტაქტიკური და „უთანასწორო“ პარტნიორობის ფონზე, საქართველომ აუცილებლად უნდა გადადგას ქმედითი ნაბიჯები იმისთვის, რომ თავიდან აიცილოს ე.წ. „აკორდეონის ეფექტი“ (“accordion effect”) და არ დარჩეს მანევრირების საშუალების გარეშე. სტრატეგიული გადაწყვეტილება დროულად არის მისაღები. თბილისისთვის ამას დიდი მნიშვნელობა აქვს, რადგან თანმიმდევრული გრძელვადიანი მიზნების არარსებობის გამო, საქართველოს ანკარისა და მოსკოვის გადაწყვეტილებებისადმი რეაქციული მიდგომა აქვს. წინამდებარე ანალიზში წარმოდგენილია ის რისკები და შესაძლებლობები, რაც საქართველომ აუცილებლად უნდა გაითვალისწინოს. პოლიტიკის დოკუმენტის მიხედვით, საქართველოს მთავრობამ პრიორიტეტი ეკონომიკურ პრაგმატიზმს უნდა მიანიჭოს, მოახდინოს სტრატეგიული პარტნიორობის დივერსიფიკაცია და სამხედრო მოდერნიზაცია. ასევე, საჭიროა პროაქტიული საგარეო პოლიტიკის გატარება სამეზობლოში. ეს ყველაფერი ხელს შეუწყობს სტრატეგიული ჰეჯირების პოლიტიკის წარმატებას და გრძელვადიანი ეროვნული ინტერესების გატარებას.

საკვანძო სიტყვები: სტრატეგიული ჰეჯირება, რუსეთ-თურქეთის მეტოქეობა, სამხრეთ კავკასიის უსაფრთხოება, შავი ზღვის უსაფრთხოება, პარტნიორთა დივერსიფიკაცია.

შესავალი. თურქეთის დამოკიდებულება სამხრეთ კავკასიისადმი საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ პერიოდში

პატარა ქვეყნებს მასშტაბურ გამოწვევებთან უწყვეტ გამკლავება. მათ არ აქვთ სტრატეგიების დიდი არჩევანი, რომელთა მეშვეობითაც სახელმწიფოებრივი ინტერესების გატარებას მოახდენდნენ, უშუალო მეზობლებთან მშვიდობიან და პრაგმატულ ურთიერთობებს დაამყარებდნენ და რეგიონის გავლენიანი ქვეყნების გაღიზიანებას თავიდან აირიდებდნენ. საქართველო გეოგრაფიულად რუსეთსა და თურქეთს შორის არის მოქცეული, რომელთა ურთიერთობაც საუკუნეების მანძილზე ერთმანეთთან დაპირისპირებით, მეტოქეობითა და არასტაბილური თანამშრომლობით ხასიათდება. სამხრეთ კავკასია ორივესთვის ძალაუფლების სტატუსის ძირითადი კომპონენტია. ასევე, როგორც სამხრეთის ენერგოდერეფნის ნაწილი, სამხრეთ კავკასიას მნიშვნელოვანი როლი აქვს ევროპისთვის ენერგომიწოდების დივერსიფიკაციის კუთხით და შესაბამისად, ეს რეგიონი კვლავ რჩება აშშ-სა და ევროკავშირის სტრატეგიული ინტერესის სფეროდ.

ცივი ომის პერიოდში, თურქეთი აქტიურად თანამშრომლობდა დასავლეთთან ეკონომიკური და სამხედრო-პოლიტიკური თვალსაზრისით. ამის ფონზე, თურქეთისთვის აქტუალობა დაკარგა სამხრეთ კავკასიისა და ცენტრალური აზიის რეგიონებმა, სადაც მანამდე რუსეთ-თურქეთის აქტიური მეტოქეობა მიმდინარეობდა. გორბაჩოვის დროს რუსეთ-თურქეთის ურთიერთობებმა ახალი სიცოცხლე შეიძინა. ყაზახეთის მომგებიანი გეოპოლიტიკური მდებარეობიდან გამომდინარე, ანკარამ მიიღო წვდომა ცენტრალურ აზიაზე და, ამგვარად, დაუკავშირდა ჩინეთთან არსებულ სტრატეგიულ სატრანსპორტო გზას.¹ საბჭოთა კავშირის დაშლისთანავე, თურგუთ ოზალის (1989-1993) მეთაურობით თურქეთში გატარებული გარდამტეხი ცვლილებების შედეგად, ქვეყანა აშშ-სა და ნატოს უსაფრთხოების ქოლგის ქვეშ მყოფი და დასავლეთის მოკავშირე, ჩაკეტილი, პასიური რეგიონალური ძალიდან პროაქტიული „ნეო-ოტომანური“ საგარეო პოლიტიკის მქონე სახელმწიფოდ იქცა. სამხრეთ კავკასიის შემთხვევაში, ეს რიტორიკას არ გასცდენია. აფხაზეთისა და მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტებმა ხელი შეუშალა რეგიონში თურქეთის დაბრუნებას და რუსეთთან თანაბარ პირობებში ჩადგომას. მიუხედავად ამისა, სამხრეთ კავკასიასთან დაკავშირებულ საკითხებზე პოზიციონირებისას ანკარა სულ უფრო გამბედავი ხდება, რის გამოც მოსკოვის თვალში იგი მეტოქედ აღიქმება.

90-იან წლებში, რუსეთის შესუსტების ფონზე, თურქეთს შესაძლებლობა მიეცა განეხილათ ორმხრივი სავაჭრო ურთიერთობები და ევრაზიული კვანძი

¹ Fotiu, E. 2009 "Caucasus Stability and Cooperation Platform": What is at Stake for Regional Cooperation?" ICBSS Policy Brief. ხელმისაწვდომია: https://www.files.ethz.ch/isn/104737/PB_16.pdf. ნანახია: 25 აპრილი 2020.

პრაგმატული თანამშრომლობის საწყის წერტილად ექცია. მიუხედავად მოლოდინებისა, 90-იანი წლების ბოლოს ნათელი გახდა, რომ თურქეთმა მთლიანად ვერ შეძლო სამხრეთ კავკასიაში ძალაუფლების ვაკუუმის შევსება. 21-ე საუკუნის პირველ ათწლეულში, თურქეთის ევროკავშირში ინტეგრაციის პერსპექტივები გაფერმკრთალდა და ქვეყანა ამ კუთხით იმედგაცრუებამ მოიცვა, ² ხოლო 2003 წელს აშშ-ს მიერ ერაყში განხორციელებულმა ინტერვენციამ თურქეთის გაღიზიანება გამოიწვია. შედეგად, ანკარას ყურადღებამ კვლავ სამხრეთ კავკასიასა და ცენტრალური აზიის რეგიონზე გადმონაცვლა, რაც თურქეთის ძალის დემონსტრირების საშუალებად იყო აღქმული. საგარეო პოლიტიკაში ახალი ეპოქის დადგომა ხელისუფლებაში სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის (AKP) მოსვლასა და საგარეო საქმეთა მინისტრად აჰმეთ დავუთოღლუს დანიშვნას უკავშირდება. თურქეთმა დაიწყო ახლო აღმოსავლეთის, ბალკანეთისა და სამხრეთ კავკასიის მიმართ ახალი, მრავალვექტორული პოლიტიკის განხორციელება. ეს 2009 წლიდან აისახა „მეზობლებთან ნულოვანი პრობლემების“ პოლიტიკაში, როგორც „სტრატეგიული სიღრმის“ (“Stratejik Derinlik”) მიდგომის ნაწილი.

საგარეო პოლიტიკის თვალსაზრისით, თურქეთის როლი რადიკალურად შეიცვალა. თუ ადრე ქვეყანა რეაგირებაზე ორიენტირებულ პოლიტიკას ატარებდა, ახლა მის მიზნად კრიზისების დადგომამდე მათი თავიდან აცილება იქცა. ანკარამ გამოიყენა ქვეყნის უნიკალური მდებარეობა, რომელიც სხვადასხვა ეროვნებით დასახლებული რეგიონების გზაგასაყარს წარმოადგენს. ეს თურქეთს საშუალებას აძლევს პარალელურ რეჟიმში მიზნად დაისახოს ევროკავშირის სრული წევრობის მიღება. აგრეთვე, ეკონომიკური თანამშრომლობის გაძლიერება როგორც სამხრეთ კავკასიასთან, ისე ცენტრალურ აზიასთან, რათა პრიორიტეტულ რეგიონად აქციოს, რაც სავიზო შეზღუდვების მოხსნასა და თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებების დადებას გულისხმობს. სამხრეთ კავკასიასთან მიმართებით „სტრატეგიული სიღრმის“ მიდგომა გულისხმობდა ხელმისაწვდომი საგარეო პოლიტიკური სტრატეგიების მაქსიმალურად გამოყენებას რუსეთის გაღიზიანებისა და რეგიონში მისი, როგორც დომინანტის სტატუსის კითხვის ნიშნის ქვეშ დაყენების გარეშე. აქედან გამომდინარე, თურქეთი მთავარ აქცენტს ეკონომიკურ თანამშრომლობასა და სტრატეგიული სატრანსპორტო ქსელების განვითარებაზე აკეთებს, სადაც საქართველო „უალტერნატივო“ ურთიერთდამაკავშირებელი გზის როლს ასრულებს. 2003 წლის ვარდების რევოლუციის შემდეგ, თურქეთი რთული გამოწვევის წინაშე დადგა: ერთი მხრივ, მის ამოცანას თავის აშშ-სა და ნატოს მნიშვნელოვან მოკავშირედ წარმოჩენა წარმოადგენდა, მეორე მხრივ კი, მისთვის მნიშვნელოვანი იყო ამ პოზიციით რუსეთის გაღიზიანება არ გამოეწვია. მაგალითად, 90-იან წლებსა და

² „დღის წესრიგი 2000“ არ მოიცავდა თურქეთის ევროკავშირში გაწევრიანების პერსპექტივას.

2000-იანი წლების დასაწყისში, თურქეთი ნატოს პარტნიორებთან ერთად, საქართველოს სამხედრო ძალებს ეხმარებოდა ალიანსის სტანდარტებთან დაახლოებაში, მათ შორის სამხედრო რესტრუქტურზაციასა და სამხედრო აკადემიის მშენებლობაში. კოსოვოში განთავსებულ ქართულ სამხედრო კონტინგენტს თურქული სამხედრო ხელმძღვანელობა მართავდა. 2001 წლის განახლებული სამხედრო და საწარმოო თანამშრომლობის ხელშეკრულების ფარგლებში ანკარამ საქართველოს მხარდაჭერა გამოუცხადა, მიუხედავად პარალელურად პანკისის ხეობაში განვითარებული დამაბულობისა.³

რუსეთთან თურქეთის მიმართებას რაც შეეხება, „მაქსიმალური თანამშრომლობის“ სტრატეგია გამოიხატა იმაში, რომ 2008 წლის ომის დროს ანკარამ ფრთხილად აარიდა თავი კონფლიქტში მონაწილეთაგან რომელიმე მხარის სასარგებლო პოზიციის დაკავებას. ანკარამ გამოხატა სურვილი არ შეექმნა საფრთხე, ერთი მხრივ, რუსეთთან იმჟამად განვითარების პროცესში მყოფი სავაჭრო ურთიერთობებისთვის, ხოლო მეორე მხრივ აშშ-სა და ევროკავშირთან სტრატეგიული პარტნიორობისთვის. ამ შესტით ანკარამ შეძლო დამაბულობის განმუხტვა⁴, რაც თურქეთისთვის ტურისტების ნაკადის ზრდასა და ორ ქვეყანას შორის ენერგოსფეროში ფართომასშტაბიან თანამშრომლობაში გამოიხატა⁵. პირველი ორი ათწლეულის მანძილზე არსებული თურქეთის პრაგმატული დამოკიდებულება სამხრეთ კავკასიისადმი, როგორც უმცროსი პარტნიორისადმი, მესამე ათწლეულშიც შენარჩუნდა.

³ Celikpala, M. 2005. „From A Weak State to a Failed One? Turkish Yearbook “.

ხელმისაწვდომია:

https://www.academia.edu/704799/From_a_Failed_State_to_a_Weak_One_Georgia_and_Turkish_Georgian_Relations. ნანახია: 5 აპრილი 2020.

⁴ Akyol, M. 2016. The Problem With Turkey's 'Zero Problems' Plan. ხელმისაწვდომია:

<https://www.nytimes.com/roomfordebate/2011/11/15/why-turkey-turned-away-from-syria/the-problem-with-turkeys-zero-problems-plan> ნანახია: 21 დეკემბერი 2019.

⁵ მიუხედავად იმისა, რომ 2014 წელს „სამხრეთის ნაკადის“ გაზსადენის პროექტმა - რომელიც ითვალისწინებდა რუსული გაზის ევროკავშირში ტრანსპორტირებას თურქეთის შავი ზღვის წყლების გავლით- კრაზი განიცადა, „ლურჯი ნაკადის“ მილსადენი 2003 წლიდან ფუნქციონირებს, ასევე 2020 წელს ფუნქციონირება დაიწყო „თურქულმა ნაკადმა“ („Turkstream“ - რომელსაც უფრო ადრე „Turkish Stream“ თურქული ნაკადის სახელით იყო ცნობილი), თუმცა 2016 წლის ნოემბერში მომხდარი SU-24 ჩამოგდების ინციდენტის გამო აღნიშნულ პროექტს ჰქონდა გარკვეული პრობლემები.

სამხრეთ კავკასიური გაკვეთილები - ხელის შემშლელი ფაქტორები თურქეთის დომინაციისთვის

გამყოფი ხაზების ხელახლა გავლების მცდელობები

რეგიონის კომპლექსურობა მასში შემავალი ქვეყნების განსხვავებული საგარეო პოლიტიკური ორიენტაციით არის განპირობებული. კერძოდ, საქართველო მტკიცედ ადგას დასავლურ კურსს და ევრო-ატლანტიკური ინტეგრაციისკენ ისწრაფვის; სომხეთი სრულადაა ჩართული რუსეთის ეკონომიკური და უსაფრთხოების ინტეგრაციის პროექტებში; აზერბაიჯანი ბეწვის ხიდზე სიარულს ცდილობს, რათა შეინარჩუნოს კავშირები რუსეთთან და გაითვალისწინოს სომხეთთან კონფლიქტის ესკალაციის რისკები. თურქეთს არ უღიარებია საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიების დამოუკიდებლობა, თუმცა დიასპორის დახმარებით აქტიური კავშირები აქვს აფხაზეთთან. გარდა ამისა, ხელს უწყობს პირდაპირი საზღვაო მარშრუტის არსებობას შვილობილი კომპანიების შექმნით და ახორციელებს აფხაზეთთან არალეგალურ, ორმხრივ ვაჭრობას. ამასთანავე, რუსეთის ინტერესს წარმოადგენს სამხრეთ კავკასიაზე დომინირება, რათა უზრუნველყოს მუდმივად ფეთქებადსაშიში ჩრდილოეთ კავკასიის სტაბილურობა.

თურქეთისა და აზერბაიჯანის „ერთი ერი, ორი სახელმწიფო“ პრინციპიდან გამომდინარე, თურქეთის მცდელობები, ახალი ბიძგი მიეცა სომხეთთან გაყინული ურთიერთობებისთვის, ⁶ თავიდანვე ნაკლებპერსპექტიული აღმოჩნდა. ამის გამო თურქეთისთვის მიუკერძოებელი არბიტრისა და წონასწორობის დამცველის როლის მორგება შეუძლებელი გახდა. თურქეთის მიერ სომხეთის საზღვრების ცნობამდე ამ უკანასკნელმა უნდა დააკმაყოფილოს რიგი პირობებისა, კერძოდ, ერევანმა უნდა შეწყვიტოს იმ პოლიტიკის გატარება, რომელიც მიმართულია ოსმალების მიერ 1915 წელს სომხების მასობრივი მკვლელობის ფაქტის გენოციდად აღიარებისკენ; უნდა მოხდეს სომხეთის ჯარების გაყვანა აზერბაიჯანის ტერიტორიიდან; სომხეთმა უნდა აღიაროს სახმელეთო საზღვარი მოსკოვისა და ყარსის ხელშეკრულებებით განსაზღვრული პირობების თანახმად (1921).

2008 წლის აგვისტოს ომს თურქეთსა და სომხეთს შორის ურთიერთობების დათბობა მოყვა. ამას დაემატა საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიების საკითხი, რაც მუდმივი დესტაბილიზაციის წყაროს წარმოადგენს და კასპიის ზღვიდან თურქეთის მიერ ენერგოტრანსპორტირების ქსელის გამართულად ფუნქციონირებისთვის პოტენციურ საფრთხეს ქმნის. 2008-2009 წლებში ინიცირებული სარქისიანი-გიულის „საფეხბურთო დიპლომატია“- სასაზღვრო

⁶ 1993 წლის შემდეგ ორ ქვეყანას შორის საზღვარი დაკეტილია.

ხელშეკრულება, რომელიც საბოლოოდ არ იქნა რატიფიცირებული, მოიაზრებდა ორ ქვეყანას შორის ურთიერთობების ნორმალიზების მცდელობას დღის წესრიგიდან მთიანი ყარაბაღის დროებით ამოღების გზით. აღნიშნული მცდელობა საბოლოოდ ორმხრივი ბრალდებებით დასრულდა, რამაც ორ ქვეყანას შორის ურთიერთობების დათბობას ხელი კიდევ უფრო შეუშალა⁷.

სამხრეთ კავკასიის რეგიონთან მიმართებით თურქეთის განახლებული საგარეო პოლიტიკური მიზანი - თურქეთის ძირითად მოთამაშედ ქცევა - ჯერ მიღწეული არ არის. ანკარას ჯერ კიდევ მანევრირების შეზღუდული საშუალება აქვს. მეტიც, თურქეთის კრაზი სომხეთთან ურთიერთობის ახალი ეტაპის დაწყებაში და აზერბაიჯანის მხრიდან პრაგმატული ბალანსის დაცვა რუსეთთან მიმართებით, მიუხედავად თურქეთთან სტრატეგიული პარტნიორობისა და კულტურულ-ისტორიული სიახლოვისა, კიდევ უფრო თვალსაჩინოს ხდის ანკარას პოლიტიკური არჩევანის სიმწირეს. ⁸ სამხრეთ კავკასიაზე დომინირებაში შემცილებელი ძალის არარსებობასთან ერთად, მოსკოვი იმითაც მომგებიან პოზიციაშია, რომ დასავლეთი ირიბად, მაგრამ მაინც აღიარებს რეგიონში საკუთარ გეოპოლიტიკურად წამგებიან მდგომარეობას, რაც განსაკუთრებით 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომის შემდეგ გამოჩნდა. თურქეთის „სტრატეგიული სიღრმის“ მიდგომამ ვერ უზრუნველყო ძირითადი მიზნის მიღწევა - სამხრეთ კავკასიის გეოპოლიტიკური ლანდშაფტის ტრანსფორმაცია და შედეგად ძალის შესაძლებლობების განაწილება.

თურქეთი და 2014 წლის შემდგომი შავი ზღვის უსაფრთხოება - რუსეთზე მორგებული პოლიტიკა თუ „რუსული ტბის“ სცენარის თავიდან აცილება

ანკარის პოზიციონირება სამხრეთ კავკასიაში, შეგვიძლია, შავი ზღვის უსაფრთხოების საკითხთან მიმართებითაც განვიხილოთ. 2014 წელს ყირიმის ანექსიამდე თურქეთის „ყარადენიზის“ ჰეგემონური მდგომარეობა ცალსახად ჭარბობდა რუსეთის შესაძლებლობებს შავ ზღვაზე. მიუხედავად ამისა, თურქეთის, როგორც ძირითადი რეგიონალური ძალის, პოზიცია კითხვის ნიშნის ქვეშ დადგა 2014 წელს ყირიმის ანექსიითა და მისი ინტეგრაციით რუსეთის სამხრეთის სამხედრო ოლქში. რუსეთის დეფაქტო სანაპირო ზოლი გაიზარდა შავი ზღვის მთლიანი სანაპირო ზოლის 25%-ით და თითქმის

⁷ Mkrtychyan, H. 2018. Armenia scraps deal with Turkey designed to normalize relations, Reuters ხელმისაწვდომია: <https://www.reuters.com/article/us-armenia-turkey/armenia-scrap-deal-with-turkey-designed-to-normalize-relations-idUSKCN1GD5BX>. ნანახია: 20 აპრილი 2020.

⁸ Askerov, A. 2017. "Turkey's Zero Problems with the Neighbors Policy: Was it Realistic?" *Contemporary Review of the Middle East*, 4 (2) 1-19.

გაუთანაბრდა თურქეთის წილს.⁹ შავ ზღვაზე მოსკოვის სამხედრო შესაძლებლობების ზრდას ზურგს უმაგრებს სომხეთში, აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში განლაგებული სამხედრო ბაზები, რაც მნიშვნელოვნად ამცირებს ანკარის ძალის პროექციის შესაძლებლობას ამ რეგიონში. რუსეთის მიერ სომხეთთან დადებული რეგიონული საჰაერო თავდაცვის სისტემის ხელშეკრულება, რომელიც საჰაერო სივრცის დაცვას შეეხება (გარდა მთიანი ყარაბაღის რეგიონისა), კიდევ უფრო ამყარებს რუსეთის პოზიციებს რეგიონში და ფაქტობრივად სომხეთის საჰაერო სივრცის ინტეგრირებას ახდენს კრემლის დაზვერვისა და სრული შესაძლებლობების საჰაერო თავდაცვის სისტემაში.¹⁰ მოვლენათა ამგვარმა განვითარებამ აშკარა გახადა, რომ თურქეთმა შავ ზღვაზე მისი, როგორც დომინანტი ძალის, სტატუსი რეალურად შესწირა რუსეთის თავდაჯერებული ქცევისადმი შემწყნარებლურ დამოკიდებულებას. ასე რომ, საქართველოსა და უკრაინის მიმართ ნატოს მიერ ხელახლა გაჟღერებულ ღია კარის პოლიტიკას მნიშვნელოვან გამოწვევებს უქმნის შავ ზღვაში არსებული რუსეთის ენერგო ინფრასტრუქტურა, რეგიონში მზარდი დამაბულობა და შავი ზღვის სანაპირო ზოლის ქვეყნების უნდობლობა ერთმანეთის მიმართ.¹¹ მეტიც, მოსკოვი მოგებული რჩება შავი ზღვის აქტორებს შორის საერთო ინტერესების ნაკლებობით, ყირიმის ანექსიის შემდეგ უკრაინის მოწყვლადი სტატუსითა და აღმოსავლეთ უკრაინაში დაწყებული ომით.¹²

თურქეთის შემდგომი მცდელობები, თავი რუსეთის საპირწონედ წარმოეჩინა, წარუმატებლად დასრულდა 2015 წლის ნოემბერში მომხდარი SU-24-ის სამხედრო თვითმფრინავის ინციდენტით. კრემლმა უყოყმანოდ დადო სასწორზე ორ ათწლეულზე მეტი ხნის ურთიერთთანამშრომლობა და თურქეთის წინააღმდეგ მასშტაბური საპასუხო კამპანია წამოიწყო, რომელიც საკვებ პროდუქტებზე ემბარგოთი, მშენებლობაზე დასაქმებულ პირთა შევიწროებით, თურქული ნაკადის გაზსადენის პროექტის გაყინვითა და თურქეთის ტურისტული ინდუსტრიის 35%-იანი ვარდნით გამოიხატა¹³. ეკონომიკური თანამშრომლობის კუთხით, რუსეთის ექსპორტი მნიშვნელოვნად აღემატება თურქეთისას და მიუხედავად იმისა, რომ თურქეთს აშშ-თან

⁹ Tol, G. 2019. "Balance in the Black Sea: The complex dynamic between Turkey, Russia, and NATO", Middle East Institute. ხელმისაწვდომია: <https://www.mei.edu/publications/balance-black-sea-complex-dynamic-between-turkey-russia-and-nato>. ნანახია: 24 აპრილი 2020.

¹⁰ Reuters. 2016. Armenia ratifies agreement on joint air-defense system with Russia. ხელმისაწვდომია: <https://www.reuters.com/article/us-armenia-russia-defence/armenia-ratifies-agreement-on-joint-air-defense-system-with-russia-idUSKCN0ZG2AS> ნანახია: 24 აპრილი 2020.

¹¹ 2010 წლის ხელშეკრულების ფარგლებში, მერსინის სიახლოვეს არსებული თურქული აქუიუს ბირთვული სადგური მთლიანად რუსეთის როსატომის მიერ ფინანსდება.

¹² ინტერვიუ. საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტროს წარმომადგენელი. თებერვალი, 2020.

¹³ BBC. Russia's Putin lifts ban on charter holidays to Turkey. 30 June 2016. ხელმისაწვდომია: <https://www.bbc.com/news/world-europe-36676516>. ნანახია: 18 დეკემბერი, 2019.

შემუშავებული აქვს სპეციალური პროექტი, რომლითაც განსაზღვრულია 100 მილიარდი აშშ დოლარის ოდენობის ბრუნვა, რეალურად ვაჭრობა 30 მილიარდსაც კი ვერ აღწევს¹⁴ (იხ. დიაგრამა 1). თურქეთის ვაჭრობა რუსეთიდან იმპორტზეა ორიენტირებული, რაც რუსეთში ექსპორტს დაახლოებით ხუთჯერ აღემატება. რუსეთის ინტეგრირებული საგარეო ეკონომიკური ინფორმაციის პორტალის თანახმად, 2017-2019 წლებში მისი სავაჭრო ბრუნვის ბალანსი თურქეთთან მხოლოდ მეექვსე ადგილს იკავებდა ჯამურ სავაჭრო ბრუნვაში და ჩამორჩებოდა ჩინეთს, გერმანიას, ნიდერლანდებს, ბელარუსსა და აშშ-ს. აქედან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ რუსეთ-თურქეთის გაუარესებული სავაჭრო ურთიერთობები, ეკონომიკური სანქციები და ემბარგოები რუსეთის ეკონომიკისათვის შედარებით უმტკივნეულოდ გადასატანი იქნება.¹⁵

დიაგრამა 1. რუსეთ-თურქეთის ვაჭრობა 2014-20 წლებში¹⁶

ამავდროულად, თურქეთის დამოკიდებულება რუსულ გაზსა და იმპორტზე არ შეიძლება ცალმხრივად იქნას განხილული, ვინაიდან რუსეთისთვის თურქეთი, გერმანიის შემდეგ, სიდიდით მეორე ბაზარია.¹⁷ 2016 წელს თურქულ ბოტაშსა და რუსულ გაზპრომს შორის გაზის ფასთან დაკავშირებით წარმოქმნილ უთანხმოებას ორ ქვეყანას შორის ურთიერთობების დაძაბვა მოყვა, რაც იმით

¹⁴ РИА Новости. 2020. Россия и Турция намерены достичь торгового оборота в \$100 миллиардов. ხელმისაწვდომია: <https://ria.ru/20200108/1563190650.html> ნანახია: 30 აპრილი 2020.

¹⁵ Портал внешнеэкономической информации. Внешняя торговля России в 2017-2019 гг. ხელმისაწვდომია: http://www.ved.gov.ru/monitoring/foreign_trade_statistics/countries_breakdown/ ნანახია: 12 აპრილი 2020.

¹⁶ შედგენილია თურქეთის სტატისტიკის ინსტიტუტის (Türkiye İstatistik Kurumu) მონაცემებზე დაყრდნობით <http://www.tuik.gov.tr/Start.do>

¹⁷ Gazprom Delivery Statistics. 2020. Gas Supplies to Europe. ხელმისაწვდომია: <http://www.gazpromexport.ru/en/statistics/> ნანახია: 5 მაისი 2020.

დასრულდა, რომ თურქეთმა რუსეთს საერთაშორისო სავაჭრო პალატაში უჩივლა.¹⁸ ენერგეტიკის სფეროში ორი ქვეყნის თანამშრომლობის მნიშვნელობა კარგად გამოჩნდა 2016 წლის Su-24-ის სამხედრო თვითმფრინავის ინციდენტის შემდგომ, როდესაც რუსული სანქციები არ შეხებია ენერგო სექტორში თანამშრომლობას. კრიზისის დაძლევის შემდეგ, რუსეთისა და თურქეთის ურთიერთობაში ახალი არასტაბილური „თაფლობის თვე“ დაიწყო 2017 წლის იანვრის ასტანის საუბრების ფორმატში. ფორმატი მიზნად ისახავდა თანამშრომლობას სირიაში არსებულ სიტუაციასთან გასამკლავებლად აუცილებელი პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მისაღებად. პოზიციების განსხვავებას მოჰყვა ორი ქვეყნის გეოპოლიტიკური ამბიციების გამძაფრება. მოგვიანებით, ამას დაემატა „მერყევი მშვიდობა“ ლიბიის სამოქალაქო ომის სახით. ეს ეპიზოდები კარგად გვაჩვენებს რუსეთის მტკიცე და დამაჯერებელ პოზიციას, როდესაც ეს მისი დიდი ხნის მოკავშირეს, სირიას ან საკუთარი ინტერესების გატარებას შეეხება. რუსეთის მოქმედება სირიასა და ლიბიაში თურქეთის მოთმინებისთვის სერიოზულ გამოცდას წარმოადგენდა. ორ ქვეყანას შორის დამაბულობამ განსაკუთრებით იმატა ბოლო რამდენიმე თვის განმავლობაში სირიის პროვინცია იდლიბში. რუსეთის გეგმები, რაც ლიბიის ენერგორესურსებისა და ღრმა საზღვაო პორტებიდან სტრატეგიული მოგების მიღებაში მდგომარეობს, ანკარაში განგაშის მიზეზი ხდება, ვინაიდან თურქეთში თვლიან, რომ ამგვარად რუსეთი ევროპასა და ხმელთაშუა ზღვის აუზზე გავლენების მოპოვებას ცდილობს.¹⁹

2016 წელს, რეჯევ ტაიპ ერდოღანის განცხადებამ, რომ შავ ზღვას „რუსულ ტბად“ გადაქცევის საშიშროება ემუქრება, საერთაშორისო საზოგადოებისა და, განსაკუთრებით, ნატოს შეშფოთება გამოიწვია.²⁰ თურქეთის მიერ რუსეთის შავ ზღვაში სამხედრო ძალის ზრდისა და შემდგომი პროვოკაციების ღია კრიტიკამ მოულოდნელი აღმოჩნდა ანკარას მოსკოვის მიმართ ტრადიციულად პრაგმატული დამოკიდებულებიდან გამომდინარე. ანკარა ჯერ კიდევ 1938 წლის მონტრეს კონვენციით ეწინააღმდეგებოდა შავ ზღვაში უცხო ძალის გამოჩენას, თუმცა რუსეთის მიერ შავი ზღვის დაპატრონების მცდელობის პარალელურად, მოულოდნელად თურქეთის რადიკალური მიდგომა კომპრომისით შეიცვალა. 2016 წლის ნატოს ვარშავის სამიტი დაემთხვა რუმინეთის მოთხოვნას შავ ზღვაში ნატოს ფლოტის შემოსვლის თაობაზე. საყურადღებოა, რომ რუმინეთი შავი ზღვის აუზში ნატოს შემოსვლის ყველაზე

¹⁸ Daily Sabah. 2018. Turkey, Russia ink pipeline agreement, end gas dispute. ხელმისაწვდომია: <https://www.dailysabah.com/energy/2018/05/28/turkey-russia-ink-pipeline-agreement-end-gas-dispute> ნანახია: 27 აპრილი 2020.

¹⁹ Aljazeera. 2020. 33 Turkish Soldiers Killed in Syrian air raid in Idlib. ხელმისაწვდომია: <https://www.aljazeera.com/news/2020/02/turkish-soldiers-killed-air-raid-syria-idlib-200227211119672.html> ნანახია: 28 თებერვალი 2020.

²⁰ Bakir, B. 2016. NATO liderlerinin Varşova gündemi Karadeniz ve terör, Haberturk. ხელმისაწვდომია: <https://www.haberturk.com/dunya/haber/1263563-nato-liderlerinin-varsova-gundemi-karadeniz-ve-teror> ნანახია: 27 აპრილი 2020.

აქტიური მხარდამჭერია. რუმინეთის აქტიურობის შედეგად დაარსდა ბუქარესტის ფორმატი, რომელშიც ნატოს 9 წევრი ქვეყანაა გაერთიანებული, ასევე, საფუძველი ჩაეყარა ბალტიის და შავი ზღვების ქვეყნების თანამშრომლობის ღერძს. სამწუხაროდ, თურქეთი ჯერჯერობით არ უერთდება ამ თანამშრომლობის ფორმატს. ეს ხაზს უსვამს ქვეყნის მერკანტილურ პოლიტიკას, რაც გამოიხატება რუსეთის კრიტიკაში კრიზისების დროს და მოსკოვის საქებარი სიტყვებით შემკობაში „ორმხრივი თაფლობის თვის“ პერიოდებში. აღსანიშნავია, რომ ზემოხსენებულ პროექტს ბულგარეთიც სიფრთხილით ეკიდება. შავ ზღვაზე 2014 წლის შემდგომ განვითარებული მოვლენების კიდევ ერთ შედეგს წარმოადგენს ე.წ. Tailored Forward Presence (TFP) ფორმატი, რაც ნატოს მიერ სამხრეთ-აღმოსავლეთის ფლანგის გაძლიერების ფარგლებში იქნა წარმოდგენილი, თუმცა ბალტიის ზღვისგან განსხვავებით, ალიანსი მხოლოდ წვრთნებითა და სიტყვიერი დაპირებებით შემოიფარგლება.

მოვლენების ამგვარი განვითარების ფონზე, საქართველო შესაძლოა, ე.წ. „აკორდეონის ეფექტში“ („accordion effect“) მოექცეს, რადგან ქვეყანა რუსეთსა და თურქეთს შორისაა მოქცეული და შესაბამისად, ხშირად ხდება ამ ორი რეგიონული აქტორის მიერ მისი სტრატეგიული ინტერესების უგულვებელყოფა. ამასთან, თბილისისთვის არსებობს რისკი, რომ მას ამ პროცესებში მხოლოდ დამკვირვებლის როლი ექნება. საქართველოს მთავრობის მიერ რუსეთის მიმართ წარმოებული ნორმალიზაციის პოლიტიკის საეჭვო შედეგები მოსკოვთან მიმართებით თბილისის სტრატეგიულ სისუსტეს წარმოაჩენს. გარდა ამისა, კლებულობს საქართველოს მთავრობისადმი მოსახლეობის ნდობა, რადგან ის ვერ ახერხებს არალეგალური დაკავებების, საქართველოს მოქალაქეების მკვლელობისა და ბორდერიზაციის შეჩერებას, რასაც რეგულარულად აქვს ადგილი კონფლიქტის ზონებში. მიუხედავად ამისა, არსებული სიტუაცია საქართველოს მთავრობას რიგ შესაძლებლობებსა და გამოწვევებს სთავაზობს, რომლებზეც კარგად დაფიქრება აუცილებელია.

რუსეთ-თურქეთი ურთიერთობის გზაგასაყარზე: გზავნილი საქართველოსთვის

შესაძლებლობები საქართველოსთვის

პირველ რიგში, რუსეთისა და თურქეთის დაახლოება სიტუაციური და დროებითი ხასიათისაა. ორ ქვეყანას არ აერთიანებს არც გრძელვადიანი სტრატეგია და არც საერთო ინტერესები. თურქეთი ნატოს წევრი ქვეყანაა და ამ დრომდე არ გამოუხატავს დაინტერესება რუსეთის მიერ მართული ისეთი ინიციატივების მიმართ, როგორებიცაა ევრაზიის ეკონომიკური კავშირი ან

კოლექტიური უსაფრთხოების ჩარჩო ხელშეკრულება. ანკარა მხარს უჭერს თბილისის მისწრაფებას ნატოს წევრობისკენ, რაც კიდევ ერთხელ დადასტურდა დავოსის ეკონომიკურ ფორუმზე თურქეთის საგარეო საქმეთა მინისტრის მევლუთ ჩავუშოდლუს მიერ.²¹ მიუხედავად იმისა, რომ ბოლო დროს თურქეთს ურთიერთობა გაუფუჭდა როგორც აშშ-სთან, ისე ნატოს წევრებთან, უკვე ორივე მხრიდან შეიმჩნევა S-400-ის კრიზისის დაძლევის მცდელობები.²²

საქართველომ შეძლო დაბალანსებული და მიუკერძოებელი პოზიციის შენარჩუნება აშშ-სა და თურქეთს შორის, მაშინაც კი, როდესაც ევროკავშირმა აქტიურად დაგმო თურქეთის სამხედრო მოქმედებები სირიაში.²³ მეტიც, ანკარამ უკვე საჯაროდ განაცხადა S-400-ის განთავსების გადავადების თაობაზე, რაც COVID-19-ის კრიზისს დაუკავშირა. განსაკუთრებით თვალშისაცემი გახდა აშშ-სთვის თურქეთის მიერ გაწეული დახმარება პანდემიასთან ბრძოლის საქმეში, რაც ვაშინგტონისთვის შეუმჩნეველი არ დარჩა. სტამბულის ეს საქციელი შესაძლებელია ავხსნათ ბოლოდროინდელი ინციდენტით, რომლის დროსაც სირიული საჰაერო ძალების თავდასხმის შედეგად გარდაიცვალა 33 თურქი სამხედრო პირი, თუმცა ამ ფაქტს არ მოყვლია რუსეთის რეაქცია; ამასთან, რუსეთი ყურადღებით არ ეკიდება ლტოლვილების თემას, რაც თურქეთის საშინაო უსაფრთხოებისთვის კრიტიკული მნიშვნელობის საკითხია. შესაბამისად, სირიის ომის ფონზე ორი ქვეყნის განსხვავებულმა პრიორიტეტებმა სამწლიანი „თაფლობის თვის“ დასრულება განაპირობა.

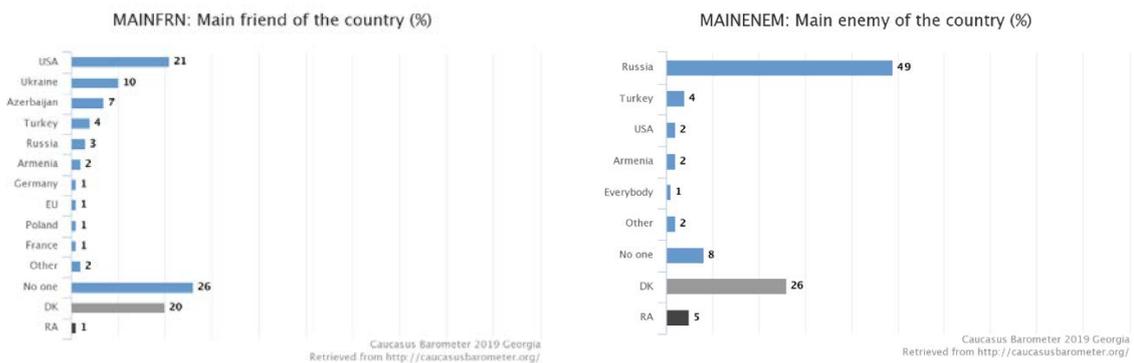
მეორე მხრივ, რუსეთისა და თურქეთის გავლენის ბერკეტები საქართველოში სეგმენტირებულია. ანკარა პოზიციონირებს, როგორც რეგიონული ძალა, რომლის პრიორიტეტს პრაგმატული ეკონომიკური თანამშრომლობა და საქართველოსთან სტრატეგიული პარტნიორობის განვითარება წარმოადგენს, რაც ვაჭრობის, ენერჯის და ტრანსპორტირების სფეროებს მოიცავს. თურქეთის „რბილი ძალის“ სრულად ამოქმედებას ხელს უშლის ქართული მოსახლეობის ფრთხილი დამოკიდებულება თურქეთის ღირებულებებისადმი. რაც შეეხება რუსეთს, იგი ლიდერობს როგორც ეკონომიკური, ისე რბილი ძალის გამოყენების წყალობით. ამავდროულად, ეკონომიკა წარმოადგენს სფეროს, სადაც თურქეთი და რუსეთი მეტოქეობენ, შესაბამისად, საქართველომ, რომელიც რუსეთ-სომხეთსა და თურქეთ-აზერბაიჯანს შორისაა მოქცეული,

²¹ Anadolu Agency. 2020. Georgia thanks Turkey for pushing NATO membership. ხელმისაწვდომია: <https://www.aa.com.tr/en/turkey/georgia-thanks-turkey-for-pushing-nato-membership/1711744> ნანახია: 11 თებერვალი 2020.

²² Anadolu Agency. 2020. Georgia thanks Turkey for pushing NATO membership. ხელმისაწვდომია: <https://www.aa.com.tr/en/turkey/georgia-thanks-turkey-for-pushing-nato-membership/1711744> ნანახია: 11 თებერვალი 2020.

²³ Menabde, G. 2019. Turkish Military Operation in Syria Complicates Georgia's Foreign Policy, the Jamestown Foundation. ხელმისაწვდომია: <https://jamestown.org/program/turkish-military-operation-in-syria-complicates-georgias-foreign-policy/> ნანახია: 30 მარტი, 2020

გეოპოლიტიკური მდებარეობა უნდა გამოიყენოს ბერკეტად ტრანსპორტირების, ვაჭრობის და ენერჯო რესურსების ტრანზიტის კუთხით. ტრანს-ანატოლიური გაზსადენის (TANAP) პროექტის ჩაშვება, საქართველოს, თურქეთსა და აზერბაიჯანს შორის სამხრევი ენერჯოკორიდორის გამოცხადება,²⁴ უკვე არსებული ბაქო-თბილისი-ყარსის რკინიგზა და ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის მილსადენი კიდევ უფრო აძლიერებს თბილისისა და ანკარის სტრატეგიულ თანამშრომლობას და ამტკიცებს ეკონომიკური პრაგმატიზმის პრინციპის უპირატესობას.

დიაგრამა 2. საქართველო. ქვეყნის მთავარი მტერი. ქვეყნის მთავარი მეგობარი. კავკასიის ბარომეტრი 2019²⁵

გარდა ამისა, რუსეთ-თურქეთის „თაფლობის პერიოდის“ დროსაც კი, თურქეთმა ღიად გამოხატა კმაყოფილება იმით, რომ მისმა ტურიზმმა ისარგებლა 2019 წელს რუსეთის მიერ საქართველოში ფრენების აკრძალვით, რაც თბილისში გამართული საპროტესტო ტალღის მიერ იყო გამოწვეული.²⁶ აღსანიშნავია, რომ რუსეთისგან განსხვავებით, მიუხედავად მზარდი ავტორიტარული ტენდენციებისა, თურქეთი არ ეწინააღმდეგება საქართველოში ევროპეიზაციის და დემოკრატიზაციის პროცესებს. შესაბამისად, საქართველოს საშუალება ეძლევა ფოკუსირდეს მრავალგანზომილებიან თანამშრომლობაზე. და ბოლოს, როგორც რუსეთის, ისე თურქეთის მხრიდან ავტორიტარული ხასიათის გამოვლენა და დასავლეთისადმი ხისტი დამოკიდებულება კარგად შეიძლება იქნას გამოყენებული საქართველოს მიერ აშშ-სა და ევროკავშირთან

²⁴ Agenda.ge. 2019. Georgia-Turkey-Azerbaijan sign 2020-2022 action plan for sectoral cooperation. ხელმისაწვდომია: <https://agenda.ge/en/news/2019/3509> ნანახია: 23 იანვარი 2019.

²⁵ The Caucasus Research Resource Centers. 2019. "[MAINFRN – Main Friend of the Country; MAINENM – Main Enemy of the Country]". Retrieved through ODA - <http://caucasusbarometer.org> on ნანახია: 27 თებერვალი 2020.

²⁶ Aksam. 2019. "Putin'in Gürcistan Kararı Türkiye'ye Yaradı". ხელმისაწვდომია: <https://www.aksam.com.tr/ekonomi/putinin-gurcistan-karari-turkiyeye-yaradi/haber-987381>. ნანახი: 4 დეკემბერი 2019.

ინტენსიური დიალოგისთვის. ამ მიზნით, თბილისმა უნდა მოახდინოს დასავლეთისთვის დემოკრატიული რეფორმების გატარების მტკიცე გადაწყვეტილების დემონსტრირება. საქართველო ერთადერთი ქვეყანაა, რომელსაც ევროკავშირის ნებისმიერ რეგიონულ პროექტში შეუძლია მთავარი მოთამაშის როლის შესრულება. ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, თუ გავითვალისწინებთ თურქეთსა და ბრიუსელს შორის წარმოქმნილ განხეთქილებას ლტოლვილთა კრიზისის შესახებ, თურქეთის შიდა მოვლენების თაობაზე ევროკავშირის ქვეყნებში მოსახლეობის ნეგატიურ განწყობას და თურქეთში არსებულ მზარდ ავტორიტარიზმს.²⁷

პოტენციური გამოწვევები საქართველოსთვის

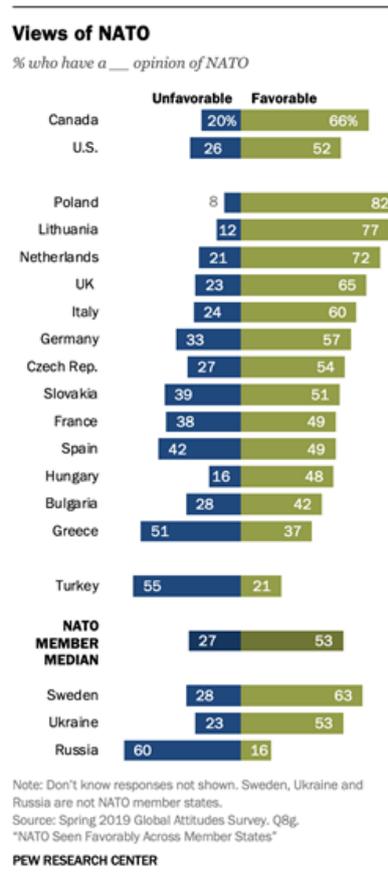
რუსეთისა და თურქეთის რთული ურთიერთდამოკიდებულება საქართველოსთვის ერთი მხრივ, შესაძლებლობებს ქმნის, ხოლო მეორე მხრივ კი, რისკებს მოიცავს, რასაც სათანადო ყურადღება უნდა დაეთმოს. პირველ რიგში, ზემოხსენებული შესაძლებლობები ადვილად შეიძლება რისკებად გადაიქცეს, გამომდინარე იქიდან, რომ თბილისი ისედაც ყურადღების ცენტრშია მოქცეული მიმდინარე საარჩევნო რეფორმების, პარლამენტის ზედამხედველობის გაძლიერებასა და სასამართლო სისტემის გამჭვირვალობასთან დაკავშირებული საკითხების გამო. საქართველოს დასავლელი პარტნიორები ყურადღებით ადევნებენ თვალს პარტია ქართული ოცნების მიერ მართული მთავრობის გადაწყვეტილებებს და გარკვეული პერიოდულობით აკრიტიკებენ საქართველოს მთავრობას დემოკრატიზაციის გზაზე უკუსვლასთან დაკავშირებით.²⁸ იმ შემთხვევაში, თუ საქართველოს მთავრობა ვერ შეძლებს ამ წუხილების განეიტრალებას, შესაძლებელია ევროკავშირმა და აშშ-მა ჩამოაქვეითოს საქართველო დემოკრატიის კუთხით წახალისების პრიორიტეტების სიაში.²⁹ შედეგად, დასავლეთის ჩართულობის ნაკლებობა აისახება დაფინანსების შემცირებასა და საქართველოს ახალგაზრდა დემოკრატიისათვის საერთაშორისო პოლიტიკური მხარდაჭერის ნაკლებობაში. მეორე, სამხრეთ კავკასიაში რუსეთის ჰეგემონობა გადაულახავ ბარიერს უქმნის თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ეფექტურ წარმოებას. ამასთან, ორივე მათგანი დაინტერესებულია იმით, რომ ჩამოაშორონ დასავლეთი სამხრეთ კავკასიაში რაიმე მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილების მიღების პროცესს. მართალია, თურქეთი ღიად უჭერს მხარს საქართველოს ნატოში შესვლას, მაგრამ

²⁷ Deutsche Welle. 2020. Opinion: EU, Turkey need each other and a new refugee deal. ხელმისაწვდომია: <https://www.dw.com/en/opinion-eu-turkey-need-each-other-and-a-new-refugee-deal/a-53131851> ნანახი: 17 აპრილი 2020.

²⁸ Kakachia, K. and Lebanidze, B. 2019. Georgia's Dangerous Slide Away From Democracy, Carnegie Europe. ხელმისაწვდომია: <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/80542>. ნანახი: Jan. 15 2020.

²⁹ ინტერვიუ. საქართველოს სტრატეგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობების კვლევის ფონდის (GFSIS) წარმომადგენელი. თებერვალი 2020.

მოსალოდნელი არ არის, მან იგივე გაიმეოროს საქართველოს ევროკავშირში გაწევრიანებასთან დაკავშირებით, თუ მანამდე ევროკავშირში თავად არ შევიდა. კიდევ ერთ საყურადღებო ფაქტს წარმოადგენს თურქეთის მოსახლეობის ნეგატიური განწყობა ნატოს როლისადმი. პიუს კვლევითი ცენტრის (Pew Research Center) მონაცემების თანახმად, თურქეთის მოსახლეობის ორი მესამედი ნატოსთან მიმართებით ნეგატიური განწყობის მატარებელია (იხ. დიაგრამა 3).

დიაგრამა 3. ნატოსთან დაკავშირებული მოსაზრებები³⁰

მესამე, მიუხედავად იმისა, რომ თურქეთი უპირობოდ აღიარებს საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობას და დაწესებული აქვს ემბარგო და სანქციები აფხაზეთის მიმართ, მას აქტიური კავშირები აქვს აფხაზეთთან, რომელიც ნახევარმილიონიანი დიასპორითაა წარმოდგენილია თურქეთში. დიასპორა აფხაზური კულტურის ცენტრების ფედერაციის (Abkhazfed) ფორმატში მოქმედებს და პირდაპირ თანამშრომლობს თვითაღიარებული რესპუბლიკის

³⁰ Pew Research Center. 2020. „NATO Seen Favorably Across Member States“.

ხელმისაწვდომია: <https://www.pewresearch.org/global/2020/02/09/nato-seen-favorably-across-member-states/>

მთავრობასთან. ორგანიზაცია ჭკვიანურად ახერხებს თურქეთისადმი ერთგულების შენარჩუნებას იმგვარად, რომ არ გააღიზიანოს კრემლი. აღნიშნული ამტკიცებს, რომ ამ ეტაპზე მოსკოვს ანკარაზე მეტი გავლენა აქვს აფხაზეთის საშინაო და საგარეო ურთიერთობებზე³¹. თურქეთში მცხოვრები აფხაზეთის დიასპორის წარმომადგენლები აფხაზეთთან საქმიან ურთიერთობებში არიან ჩაბმული, რაც მოიცავს როგორც ინფრასტრუქტურულ პროექტებს, ისე ხილითა და ბოსტნეულით ვაჭრობასა და სათევზაო ხომალდების გაქირავებას. მართალია, 2015 წლის კრიზისის შემდეგ კრემლის ზეწოლის შედეგად აფხაზეთის მიერ თურქეთის წინააღმდეგ შემოღებულმა სანქციებმა ორმხრივი ურთიერთობების გაუარესება გამოიწვია, მაგრამ ე.წ. ორმხრივი მოქალაქეობა (როგორც აფხაზური, ისე თურქული პასპორტის ფლობა) დაეხმარა აფხაზურ დიასპორას სანქციებისთვის გვერდის ავლაში. თურქეთის ამგვარი პოზიცია - ფორმალურად საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის ცნობა, პრაქტიკაში კი დიასპორის არხებით ვაჭრობასა და კულტურულ ურთიერთობებზე თვალის დახუჭვა - კიდევ უფრო ამწვავებს თბილისის იზოლაციას.

მეოთხე, თურქეთის მეტაურობით წარმოებული სამხედრო თანამშრომლობის პროექტები სამხრეთ კავკასიაში, როგორცაა თურქეთ-საქართველო-აზერბაიჯანის სამკუთხედი, შეზღუდულია იმდენად, რამდენადაც ანკარას არ აქვს რუსეთის გაღიზიანების სურვილი. ამიტომ, დიდი რეზონანსის მიუხედავად, აღნიშნული პროექტი არ წარმოადგენს იმგვარ სამხედრო ალიანსს, რომელიც რეგიონში მოსკოვის დაბალანსებას შეძლებდა. მიუხედავად ამისა, 2019 წლის დეკემბერში თურქეთსა და საქართველოს შორის შეთანხმდა 100 მილიონი ლირის ოდენობის დახმარების პაკეტი, რომელიც საქართველოს თავდაცვის სამინისტროს გადაეცა და ქვეყნის ლოჯისტიკური ინფრასტრუქტურის განვითარებას ისახავს მიზნად. 32 2019 წელს წინა წელთან შედარებით 37.8%-ით გაიზარდა თურქული წარმოების თავდაცვის პროდუქტების შესყიდვა საქართველოს მიერ 33. ანკარას დიდი წვლილი შეაქვს საქართველოს სამხედრო წვრთნებში ნატოს ფორმატით. მიუხედავად ამისა, მხოლოდ ეს არ არის საკმარისი იმისთვის, რომ თბილისმა კრემლის ზეწოლის წინაშე დაცულად იგრძნოს თავი. საკმარისია თუნდაც იმ ფაქტის გახსენება, რომ

³¹ Duniya. 2014. Abhazya, Türkiye ve Rusya arasında lojistik köprü olacak. ხელმისაწვდომია: <https://www.dunya.com/ihracat/abhazya-turkiye-ve-rusya-arasinda-lojistik-kopru-olacak-haberi-250311> ნანახი: 15 აპრილი 2020.

³² საქართველოს თავდაცვის სამინისტრო. 2019. „ირაკლი ღარიბაშვილი ოფიციალური ვიზიტის ფარგლებში თურქ კოლეგას შეხვდა“. ხელმისაწვდომია: <https://mod.gov.ge/ge/news/read/7676/irakli-garibashvili-oficialuri-vizitis-farglebshi-turq-kolegas-shexvda> ნანახი: 2 აპრილი 2020.

³³ Avdaliani, E. 2019. Turkey to Seek Larger Role in Black Sea and South Caucasus, Modrn Diplomacy. ხელმისაწვდომია: <https://moderndiplomacy.eu/2020/04/02/turkey-to-seek-larger-role-in-the-black-sea-and-the-south-caucasus/> ნანახი: 20 თებერვალი 2020.

რუსეთის მიერ გამოცხადდა აფხაზეთის სამხედრო მოდერნიზაციის კამპანიის დაწყება, რაც მიუთითებს შავ ზღვაში და სამხრეთ კავკასიაში მილიტარიზაციის მზარდ პროცესებს . 34

და ბოლოს, როგორც რუსეთის, ისე თურქეთისთვის შავი ზღვის აუზი უპირველესი მნიშვნელობის გეოსტრატეგიული დატვირთვის მატარებელია. 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომისა და 2014 წლის ყირიმის ანექსიის შემდეგ, რუსეთის პოზიციები რეგიონში გამყარდა, განსაკუთრებით თურქეთში და ყირიმში (2016 წლის აგვისტოს შემდეგ) S-400 დიდ მანძილზე წვდომის მქონე სახმელეთო-საჰაერო, ხოლო აფხაზეთში S-300 თავდაცვის სისტემების დამონტაჟების შემდეგ, რის შედეგადაც საქართველოს საზღვაო უსაფრთხოების მომზადების დონემ მნიშვნელოვნად იკლო. 35 გარდა ამისა, მოსკოვი წარმატებულად იყენებს ანკარას წარუმატებლობას შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობის ორგანიზაციის გავლენიან რეგიონულ სტრუქტურად ჩამოყალიბებაში. ეს უკანასკნელი კი ერიდება რუსეთის პირდაპირ კრიტიკას, რადგან სარგებელს იღებს ენერგოტრანსპორტირების პროექტიებიდან და მიზნად ისახავს დარჩეს რეგიონში მოსკოვის მთავარ პარტნიორად. თურქეთის მიზანს წარმოადგენს არა გრძელვადიანი პარტნიორობა, არამედ ევროკავშირთან და რუსეთთან ენერგოტრანსპორტირებით პოტენციური სარგებლის მიღება 36.

სტრატეგიული ჰეჯირება პატარა ქვეყნებისთვის: შესაძლებლობები საქართველოსთვის

საქართველოსთვის ცნებების და სცენარების მიმოხილვა

რუსეთ-თურქეთის ურთიერთობების შედეგად საქართველოს წინაშე არსებული გამოწვევები და შესაძლებლობები გადაუდებლად საჭიროებს ეფექტური პოლიტიკის შემუშავებას იმისთვის, რომ ქვეყანა მანევრირებისთვის აუცილებელი სივრცის გარეშე არ დარჩეს. სასწორზე ძალიან ბევრი რამაა. თანმიმდევრული გრძელვადიანი სტრატეგიის არარსებობა აუცილებლად

³⁴ Gotev, G. 2019. Russia to fund modernisation of army in occupied Georgian region, Euractiv. ხელმისაწვდომია: <https://www.euractiv.com/section/eastern-europe/news/russia-to-fund-modernisation-of-army-in-occupied-georgian-region/> ნანახი: 5 აპრილი, 2020.

³⁵ ბატიაშვილი, ზ. 2019. „ჩვენთვის ძალზედ არასასურველი იქნება აშშ-სა და თურქეთის შორის დაძაბულობა, თუ თურქეთი არ იქნება ნატოს წევრი და იგი ღიად წავა აშშ-ს და დასავლეთის ინტერესების წინააღმდეგ“. Interpressnews. ხელმისაწვდომია: <https://www.interpressnews.ge/ka/article/556195-zurab-batiashvili-chventvis-zalzed-arasasurveli-ikneba-ashsh-sa-da-turkets-shoris-dazabuloba-tu-turketi-ar-ikneba-natos-cevri-da-igi-giad-cava-ashsh-s-da-dasavletis-interesebis-cinaagmdeg/> ნანახია: 25 დეკემბერი 2019.

³⁶ ინტერვიუ. საქართველოს სტრატეგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობების კვლევის ფონდის (GFSIS) წარმომადგენელი, თებერვალი 2020.

გამოიწვევს რუსეთ-თურქეთის გადაწყვეტილებებისადმი საქართველოს რეაგირებისას რეაქციული ხაზის გამოყენებას. არსებული საფრთხეების საპასუხოდ, სხვა ქვეყნებთან ალიანსში შესვლა „მიტმასნების“ ან „დაბალანსების“ საშუალებით შედეგს არ მოიტანს. სხვა მხრივ, აუცილებელია ძლიერი ინსტიტუციური მხარდაჭერა იმ ფორუმებზე, რომელთა წევრიც საქართველოა. მაგალითად, ევროკავშირი-საქართველოს ასოცირების ხელშეკრულება, აღმოსავლეთ პარტნიორობის მრავალგანზომილებიანი პროექტები, შავი ზღვის სინერგია, ნატო-საქართველოს კომისია, ევროპის საბჭოს, ეუთოს, გაეროს პლატფორმები, ჟენევის საერთაშორისო დისკუსიები და ასევე, პლატფორმები, რომლებიც სექტორული თანამშრომლობის გასაღრმავებლად შექმნილი ისეთ ქვეყნებთან, როგორცაა მოლდოვა, უკრაინა, აზერბაიჯანი.

ამასთან, საქართველომ შეიძლება გამოიყენოს სხვა ქვეყნების გამოცდილება. სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზია, ჩინეთის მხარდი გავლენითა და აშშ-ს სამხედრო წარმომადგენლობით, საინტერესო ლაბორატორიაა, სადაც შეგვიძლია დავაკვირდეთ სხვადასხვა მიდგომის ეფექტიანობას. განსაკუთრებით საყურადღებოა ვიეტნამის მაგალითი, რომელიც მიმართავს სტრატეგიულ ჰეჯირებას, რაც მოიცავს როგორც ნაწილობრივ „მიტმასნების“ პრინციპს, ისე ეკონომიკურ პრაგმატიზმს, ცალკეული ძალის დომინირების უარყოფას და არაპირდაპირ დაბალანსებას. 37 ქვეყნის მიერ გადასადგმელი შემდგომი ნაბიჯებია შუალედის პოვნა „მიტმასნებასა“ და დაბალანსების სტრატეგიებს შორის; გრძელვადიანი ინტერესების ფორმულირება და გატარება; გრძელვადიანი საფრთხეების მინიმიზაცია და გრძელვადიანი სარგებლის მაქსიმიზაცია; საერთაშორისო ორგანიზაციებში ქვეყნის პროფილის ზრდა. სტრატეგიული ჰეჯირების ამოსავალი წერტილი იმ რისკების ამოცნობაა (საქართველოს შესაძლებლობები და რისკები იხ. ზევით), რომლებიც გრძელვადიან გამოწვევას ქმნის ეროვნული ინტერესებისთვის. ვიეტნამის შემთხვევაში, ესაა ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკასთან 1979 წლის სასაზღვრო ომის შედეგები და დაუსრულებელი დამაბულობა სამხრეთ ჩინეთის ზღვაში, 38 რამაც ხანგრძლივი კვალი დაამჩნია ვიეტნამის ურთიერთობებს პეკინთან. ვიეტნამის ეკონომიკა ჩინეთისას ვერ შეედრება. ალტერნატიული

³⁷ Van der Vennet, N., Salman, M. 2019. „Strategic Hedging and Changes in Geopolitical Capabilities for Second-Tier States“. *Chin. Polit. Sci. Rev.* 4, 86–134. ხელმისაწვდომია: <https://doi.org/10.1007/s41111-018-0111-5>. ნანახია: 5 თებერვალი 2020.

³⁸ სამხრეთ ჩინეთის ზღვა მსოფლიოში რიგით მეორე ყველაზე დატვირთული საზღვაო მარშრუტია. არ მდებარე პარასელისა და სპრატლის არქიპელაგები ჩინეთისა და ვიეტნამის სადაო ტერიტორიას წარმოადგენს. ჩინეთმა ახალი, სანშას აღმინისტრაციული ერთეული დააარსა, რომელიც სამხრეთ ჩინეთის ზღვის 90%-ს ფარავს, მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნული 2012 წელს იქნა გაპროტესტებული ვიეტნამის მიერ გაეროს კომისიაზე, როგორც ქმედება რომელიც მოდის წინააღმდეგობაში კონტინენტური შეღვის შეზღუდვებთან.

პარტნიორობის ჩამოყალიბებისთვის ხელის შეშლის მიზნით, პეკინმა, ტერიტორიული დავის საბაზით, მოახდინა სამხრეთ ჩინეთის ზღვაში ნავთობისა და გაზის აღმოჩენასთან დაკავშირებით ბრიტიშ პეტროლიუმთან და ექსონმობილთან ვიეტნამის გარიგებების საბოტაჟი, რომლებიც მას შემდეგ ადგილიდან აღარ დაძრულა. ჰანოიმ მიიღო გაფრთხილება, რომ დასავლურ პარტნიორებთან თანამშრომლობის ქმედებით შესაძლოა ჩინეთთან არსებულ სავაჭრო გარიგებებს საფრთხე შექმნოდა. ვიეტნამის მხრიდან სტრატეგიული ჰეჯირება გულისხმობს იმის აღიარებას, რომ ჩინეთი ზედმეტად დიდი და გავლენიანია იმისთვის, რომ მისი იგნორირება ან დაბლოკვა მოხდეს. მეორე მხრივ, უმოქმედობა ვიეტნამს მხოლოდ „მიტმასნების“ ალტერნატივის ამარა დატოვებდა.

ვიეტნამს, საქართველოს მსგავსად, საგარეო პოლიტიკის შეზღუდული არჩევანი ჰქონდა. მიუხედავად ამისა, მან სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნების ასოციაციის (ASEAN) წევრობა გამოიყენა და 2019 წელს ბიძგი მისცა აღმოსავლეთ აზიის სამიტის ჩატარებას, რომელიც იაპონიასთან, ინდოეთთან, რუსეთსა და ჩინეთთან პარტნიორობის გაღრმავებისკენ იყო მიმართული. სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნების ასოციაციის მიღმა პოტენციურ პარტნიორთა რიცხვის ზრდითა და რეგიონულ პროცესებზე მსჯელობისთვის პლატფორმის შექმნით ვიეტნამი პროაქტიულ პოზიციას აფიქსირებს და ამცირებს კეთილდღეობის, ტერიტორიული მთლიანობისა და საზღვაო უსაფრთხოების რისკებს. სხვაგვარად, ეჭვის ქვეშ დადგებოდა მისი ერთპარტიული ავტორიტარული მმართველობის მომავალი. ვიეტნამმა, ასევე, დაიწყო ეკონომიკური ლიბერალიზაციისა და სამხედრო მოდერნიზაციის პოლიტიკის გატარება, სადაც მისი პარტნიორები რუსეთი, აშშ, საფრანგეთი და შვედეთი არიან. შედეგად, ვიეტნამის სამხედრო დანახარჯები უკვე უტოლდება სინგაპურის, ინდონეზიისა და ტაილანდის დანახარჯებს.

სტრატეგიული ჰეჯირების მსგავს მიდგომას მიმართავს ომანიც, რომელიც, ერთი მხრივ, აშშ-სთან უსაფრთხოების საკითხში თანამშრომლობის შენარჩუნებას ცდილობს, ხოლო მეორე მხრივ კი, ურთიერთობს ირანსა და სპარსეთის ყურის თანამშრომლობის საბჭოს ქვეყნებთან. საქართველოსთვის ბელარუსის მაგალითიც გასათვალისწინებელია. ამ ქვეყნის ბოლოდროინდელი განხეთქილება რუსეთთან, რაც ევროკავშირთან უფრო მჭიდრო თანამშრომლობის დამყარების სურვილით აიხსნება, სულ მცირე, გაკვირვებას იმსახურებს. მიუხედავად რუსეთზე დიდი დამოკიდებულებისა, ბელორუსმა არ აღიარა არც აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობა და არც ყირიმის ანექსია.³⁹ აღმოსავლეთ უკრაინაში დაწყებული ომი გარდამტეხი

³⁹ Felgenhauer, P. 2020. "Moscow's Rift With Minsk Reaches Critical Point", Eurasia Daily Monitor, Vol. 17, Issue 16 [online] ხელმისაწვდომია: <https://jamestown.org/program/moscows-rift-with-minsk-reaches-critical-point/> ნანახია: 19 მარტი 2020.

მომენტი აღმოჩნდა ბელორუსისთვის და მან მედიატორის როლის შეთავსება მოახერხა. ბელარუსი შუამავლის როლს ასრულებს როგორც მინსკის მოლაპარაკებებში, ისე სამხრეთ საკონტაქტო ჯგუფში, რომლის ფარგლებშიც მხარეთა შეხვედრები იმართება. საქართველოსგან განსხვავებით, მას რუსეთთან ტერიტორიული კონფლიქტები არ აქვს და ინტეგრირებულია რუსეთის უსაფრთხოებისა და ეკონომიკურ პროექტებში, კერძოდ, კოლექტიური უსაფრთხოების ორგანიზაციასა (CSTO) და ევრაზიის ეკონომიკურ კავშირში.⁴⁰ რუსეთსა და ბელორუსს შორის ბოლოდროინდელმა დამაბულობამ, რაც ერთობლივი სახელმწიფოს პროექტის შეჩერებასთან და ნავთობისა და გაზის ფასების გამო უთანხმოებასთანაა დაკავშირებული, მინსკს დაანახა ალტერნატიული პარტნიორების მოძიების აუცილებლობა; ასეთი აღმოჩნდა, მაგალითად, ჩინეთი და მისი ინიციატივა „ერთი სარტყელი - ერთი გზა“. ამავდროულად, ბელორუსისა და ევროკავშირის თანამშრომლობის მომავალი გაურკვეველია, გამომდინარე იქიდან, რომ ბელარუსი შიშობს, ევროკავშირისთვის შესაძლოა მისაღები არ აღმოჩნდეს ლუკაშენკოს ძალაუფლება და მან დემოკრატიული რეფორმების გატარებას დაუჭიროს მხარი, თუმცა ლიმიტირებული დიალოგი ევროკავშირთან ბელორუსისათვის რუსეთზე დამოკიდებულების შემცირებისა და მრავალფეროვანი პარტნიორული ურთიერთობების განვითარების გეგმის ნაწილია.

ზემოხსენებული მაგალითებიდან კარგად ჩანს, როგორ შეიძლება ისეთი პატარა ქვეყნისთვის, როგორც საქართველო, სტრატეგიული ჰეჯირება ამოსავალ წერტილად იქცეს, რათა თანდათანობით ჩამოშორდეს ჰეგემონის ორბიტას და გაამრავალფეროვნოს პარტნიორული ურთიერთობები იმგვარად, რომ ეს ძვირად არ დაუჯდეს.

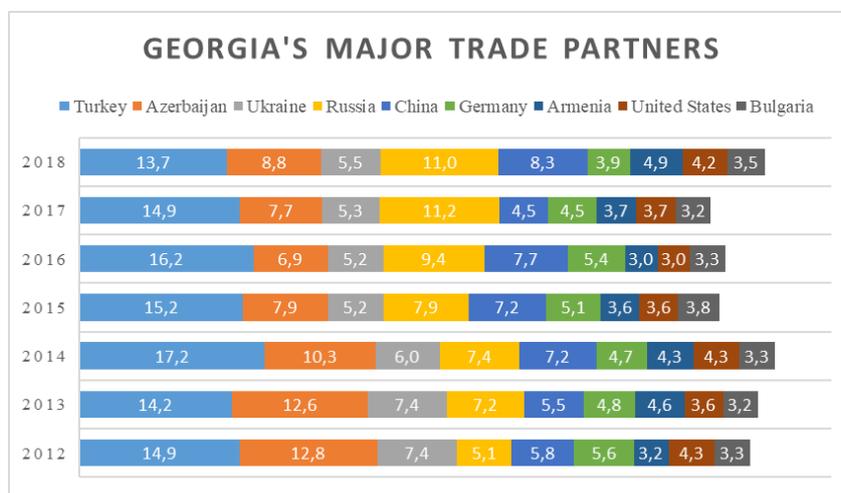
სტრატეგიული ჰეჯირება - საქართველოს სამოქმედო გეგმა

თბილისისთვის წარმატებული ჰეჯირების სტრატეგიის განსახორციელებლად ამოსავალი წერტილია პარტნიორი ქვეყნების რიცხვის გაზრდა და ეკონომიკური პრაგმატიზმის პოლიტიკის გატარება. ამგვარი პოზიციით ქვეყანა აღიარებს როგორც თურქეთთან, ისე რუსეთთან ვაჭრობით მიღებული შემოსავლის მნიშვნელობას და ამასთანავე შეამცირებს სავაჭრო დამოკიდებულებას რუსეთზე. ამ დრომდე, საგარეო ვაჭრობის სურათი, გარკვეულწილად, შემამფოთებელია, გამომდინარე იქიდან, რომ თურქეთის წილი საქართველოს საგარეო ვაჭრობაში ნაწილობრივ იკლებს, ხოლო რუსეთის გაორმაგებულია 2012 წლის შემდეგ. იგივე პრობლემაა აზერბაიჯანთან,

⁴⁰ Preiherman, Y. 2019. Belarus Finds its Foreign Policy Stride, Minsk Dialogue.

ხელმისაწვდომია: <https://minskdialogue.by/en/research/opinions/belarus-finds-its-foreign-policy-stride> ნანახია: 19 თებერვალი 2020.

უკრაინასა და გერმანიასთან მიმართებითაც, რადგან მათმა წილმა საგარეო ვაჭრობაში იკლო ბოლო 6 წლის განმავლობაში 41. რუსეთთან ვაჭრობას, დსთ-ს ქვეყნების შემდეგ, მეორე ადგილი უჭირავს და მასთან სავაჭრო ბრუნვის ზრდა სტრატეგიული მნიშვნელობის გამოწვევად უნდა იქნას აღქმული, განსაკუთრებით იმის ფონზე, თუ საქართველო მანევრირებისთვის საკმარისი ადგილის დატოვებას და ამისთვის პარტნიორების რიცხოვნობის ზრდას აპირებს. ევროკავშირთან თანამშრომლობის ფარგლებში, საქართველო მონაწილეობს ევროკავშირის წარმოებულ კრიზისის მართვის მისიებში/ოპერაციებში, ახორციელებს თავდაცვის სტრატეგიული მიმოხილვის (Strategic Defense Review (SDR)) იმპლემენტაციას და აღრმავებს ევროკავშირთან თანამშრომლობას ერთიანი უსაფრთხოებისა და თავდაცვის პოლიტიკის (Common Security and Defense Policy (CSDP)) ფარგლებში.

დიაგრამა 4. საქართველოს მთავარი პარტნიორები - სავაჭრო ბრუნვა, მლნ. აშშ დოლარი⁴² (2012-2018)

იმ ინსტიტუციური გარიგებებიდან, რომელთა წევრიც საქართველოა, ვერცერთი უზრუნველყოფს საქართველოს ისეთი ქოლგით, რომელიც ქვეყანას რუსეთისა და თურქეთის ძალების დემონსტრირებისგან დაიცავდა. ეს შეეხება ევროკავშირის აღმოსავლეთ პარტნიორობასაც, რომელიც ქვეყნებს წევრობის პერსპექტივას ახლო მომავალში არ სთავაზობს. ამავდროულად, აღმოსავლეთის პარტნიორობა საქართველოს საშუალებას აძლევს წარმოაჩინოს თავი არამარტო სამხრეთ კავკასიის, არამედ უკრაინისა და მოლდოვის მსგავსად, აღმოსავლეთ ევროპის ნაწილადაც. ასეთი პოლიტიკით თბილისი შეძლებს დაუახლოვდეს

⁴¹ External Trade Tendencies in Georgia (2013-2018), Geostat. ხელმისაწვდომია: <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/35/external-trade> ნანახია: 24 დეკემბერი 2019.

⁴² შედგენილია Geostat.ge-ზე მოცემული მონაცემების საფუძველზე

ბრიუსელს, რაც პოლიტიკის პრიორიტეტებსა და გამოყოფილ დაფინანსებაზეც აისახება. საქართველო ევროკავშირისგან ყოველწლიურად დახმარების სახით 100 მილიონ ევროს იღებს. ევროკავშირისა და ნატოს წევრობა საქართველოსთვის წარმოადგენს მიზანს, რომელიც 2019-2022 წლების საგარეო პოლიტიკურ სტრატეგიაშია გაწერილი.⁴³ საქართველოს მტკიცე გადაწყვეტილება, მოიპოვოს ევროკავშირის წევრის სტატუსი, რადიკალურად განსხვავდება სომხეთისა და აზერბაიჯანის პოზიციებისგან, რომლებიც ევროკავშირთან მხოლოდ ამბივალენტური და ნელა პროგრესირებადი „ქვეყნის სპეციფიკის შესაბამისი“ ხელშეკრულებებით შემოიფარგლებიან.

რაც შეეხება შავი ზღვის უსაფრთხოებას, ექვსი ქვეყნიდან საქართველო ყველაზე მცირე როლს ასრულებს უსაფრთხოების არქიტექტურაში. მისი შავი ზღვის ფლოტი 2009 წელს კონსოლიდირებულ იქნა საქართველოს სანაპირო დაცვაში, რომელიც შინაგან საქმეთა სამინისტროს დაექვემდებარა. საქართველოს უნდა ჰქონდეს სურვილი და საშუალება ჩამოაყალიბოს სხვა ქვეყნებთან ერთიანი პოზიცია შავი ზღვის რეგიონის ფარგლებში გრძელვადიანი თანამშრომლობის სტრატეგიის შესახებ იმის გათვალისწინებით, რომ რუსეთი დღესდღეობით შავ ზღვაში უფრო მეტადაა წარმოდგენილი, ვიდრე წინა პერიოდებში. ეს პრობლემა ყველა შავიზღვისპირა ქვეყანას აერთიანებს. რუმინეთი, ბულგარეთი და თურქეთი იმ ქვეყნების სამეულს წარმოადგენს, სადაც საქართველო ყველაზე დიდი ინტენსივობით მონაწილეობს ტრენინგებსა და წვრთნებში, ბალტიის ქვეყნებთან და პოლონეთთან ერთად.⁴⁴ შავი ზღვის, ბალტიის ქვეყნებისა და პოლონეთის ასეთი თანამშრომლობის ფორმატი ითვალისწინებს საქართველოსა და უკრაინის, როგორც არაწევრი მოკავშირეების აქტიურ მონაწილეობას. ამგვარი ჩართვა აამაღლებს თბილისის მნიშვნელობას, როგორც კარიბჭეს სამხრეთ კავკასიასა და კასპიის რეგიონში. საქართველო და აზერბაიჯანი იმ კორიდორის საყრდენი წერტილები არიან, რომელიც კასპიის ზღვიდან, სამხრეთ კავკასიის გავლით ევროპისკენ მიემართება.

თბილისისთვის თურქეთის ნატოს წევრობა მნიშვნელოვანია იმდენად, რამდენადაც ეს წარმოადგენს შავი ზღვის აუზსა და ნატოს მიერ წარმოებული თანამშრომლობის პროექტებში საქართველოს მნიშვნელობის ზრდის შესაძლებლობას. ანკარისთვის თბილისი საკუთარი ენერგოტრანსპორტირების სისტემის გამართულად ფუნქციონირების გარანტიაა და, შესაბამისად, თურქეთი დაინტერესებულია საქართველოს უსაფრთხოებისთვის ხელის შეწყობით. თურქეთსა და საქართველოს შორის თანამშრომლობა გამყარებულია

⁴³ European Union. External Action. 2018. Georgia and the EU ხელმისაწვდომია: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/49070/Georgia%20and%20the%20EU ნანახია: 20 თებერვალი 2020.

⁴⁴ Ministry of Defence of Georgia. Bilateral Defense Cooperation. ხელმისაწვდომია: <https://mod.gov.ge/en/page/40/bilateral-defence-cooperation> ნანახია: 18 მარტი 2020.

ისეთი მასშტაბური პროექტებით, როგორებიცაა ტრანს-ანატოლიური მილსადენი (TANAP), ტრანსადრიატიკული მილსადენი (TAP), ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის (BTC) ნავთობსადენი, ბაქო-თბილისი-ერზრუმის (BTE) გაზსადენი და ბაქო-თბილისი-ყარსის (BTK) რკინიგზის ხაზი. თურქეთი საქართველოს აზერბაიჯანთან სამხრეთ სტრატეგიული და სექტორული თანამშრომლობის განუყოფელ ნაწილად მოიაზრებს.⁴⁵ თუმცა, სამხრეთი თანამშრომლობისთვის გადაუჭრელი რჩება რიგი კულტურული მეძვიდროებისა და საზღვრებთან დაკავშირებული საკითხებისა, მათ შორის, აღსანიშნავია დავით გარეჯის ირგვლივ განვითარებული მოვლენები. თურქეთის, საქართველოსა და აზერბაიჯანის სამხრეთი თავდაცვითი თანამშრომლობა 2012 წლიდან დაიწყო, რომლითაც საფუძველი ჩაეყარა ყოველწლიურ „კავკასიის არწივის“ წვრთნებს და დამყარებულ იქნა გრძელვადიანი თანამშრომლობის გამოცდილება სამი ქვეყნის სამხედრო ძალებს შორის. 2014 წლის ნატოს უელსის სამიტის შემდეგ საქართველომ მასშტაბური ნატო-საქართველოს პაკეტი მიიღო, რომლის ფარგლებშიც მოხდა თავდაცვის შესაძლებლობების, მოქნილობისა და ინტეროპერატიულობის გაზრდა. 2015 წელს დაარსდა ნატო-საქართველოს წვრთნისა და შეფასების ერთობლივი ცენტრი, რომელიც საქართველოში ნატოს მუდმივმოქმედი ექსპერტთა გუნდის მასპინძელია. მომდევნო წელს გერმანიის ზედამხედველობის ქვეშ, სლოვაკეთისა და ნიდერლანდების ჩართულობით ჩაეშვა თავდაცვის ინსტიტუტის მშენებლობის სკოლის პროექტი. საქართველოს სამხედრო მოდერნიზაციაში ასევე დიდი წვლილი შეიტანა BLACKSEAFOR-ში, „წვრთნისა და აღჭურვის“ პროგრამასა და „საქართველოს შესაძლებლობათა გაძლიერების“ პროგრამაში მონაწილეობამ.⁴⁶

საქართველო სომხეთთან ურთიერთობის მხრივაც მომგებიან პოზიციაშია სამხრეთ კავკასიის რეგიონში მისი ევროკავშირთან და ნატოსთან ნაყოფიერი თანამშრომლობის გამო. თბილისის როლი სპარსეთის ყურისა და შავი ზღვის დამაკავშირებელ კორიდორში განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა. მართალია, საქართველო ისევე, როგორც სომხეთი სულ უფრო მეტად საჭიროებს ახალ ბაზრებზე გასვლას, თუმცა საქართველოს იგნორირებას სამხრეთ კავკასიის ვერცერთი მოთამაშე ვერ შეძლებს (იქნება ეს სომხეთი, აზერბაიჯანი თუ თურქეთი).⁴⁷ *სტრატეგიული ჰეჯირების გზაზე არსებული შეზღუდვების მიუხედავად*, საგარეო პოლიტიკის ეს სტრატეგია საშუალებას აძლევს საქართველოს შეამციროს რუსეთზე დამოკიდებულება. საქართველომ

⁴⁵Anadolu Post. 2019. Turkey, Azerbaijan, Georgia Sign Tbilisi Statement. ხელმისაწვდომია: <https://www.aa.com.tr/en/politics/turkey-azerbaijan-georgia-sign-tbilisi-statement/1682158> ნანახია: 18 თებერვალი, 2020.

⁴⁶Petersen, A. 2005. Black Sea Security: The NATO Imperative, Wilson Center. ხელმისაწვდომია: <https://www.wilsoncenter.org/publication/black-sea-security-the-nato-imperative> ნანახია: 18 თებერვალი 2020.

⁴⁷Poghosyan, B. 2018. The Rationale behind Armenia-Georgia Strategic Partnership, Georgia Today. ხელმისაწვდომია: <http://georgiatoday.ge/news/9390/The-Rationale-behind-Armenia-Georgia-Strategic-Partnership> ნანახია: 21 თებერვალი 2020.

პარტნიორთა დივერსიფიკაციის პროცესს უკვე ჩაუყარა საფუძველი და ამისთვის დასავლეთის მხრიდან მოწონებასაც იმსახურებს. ქვემოთ მოცემულია რეკომენდაციები საქართველოს მთავრობისთვის იმასთან დაკავშირებით, თუ როგორ უნდა მოხდეს ეფექტიანი სტრატეგიული ჰეჯირების განხორციელება.

დასკვნა

პოლიტიკის დოკუმენტში საქართველოს წინაშე არსებული ის შესაძლებლობები და გამოწვევებია გაანალიზებული, რომელიც სამხრეთ კავკასიაში რუსეთ-თურქეთის ურთიერთობების თავისებურებებიდან გამომდინარეობს. ანკარასა და მოსკოვის ორმხრივი ურთიერთობის ტურბულენტური ხასიათი თბილისს მანევრირებისა და გრძელვადიანი ეფექტური საგარეო პოლიტიკური სტრატეგიის შემუშავების შესაძლებლობას უზღუდავს. სამხრეთ კავკასიაში თურქეთის, როგორც უმცროსი მოთამაშის როლი უცვლელია და, შესაბამისად, რეგიონული გეომეტრიაც იგივე რჩება. ამ გარემოში, სტრატეგიული ჰეჯირება მცირე სახელმწიფოსთვის ყველაზე კეთილსაიმედო არჩევანს წარმოადგენს, რომლითაც აქცენტი გაკეთდება ეკონომიკურ პრაგმატიზმზე, სტრატეგიული პარტნიორების დივერსიფიკაციაზე, სამხედრო მოდერნიზებასა და საერთაშორისო დისკუსიის ფორუმებზე საქართველოს როლის გაზრდაზე. არსებულ პირობებში, საქართველოს გეოპოლიტიკურ საჭადრაკო დაფაზე არ ჰყავს თურქეთისა და რუსეთის საპირწონე ფიგურები. ეს განსაკუთრებით ცხადად ჩანს ბრექსიტით გამოწვეული ევროკავშირის შიდა პრობლემებისა და აღმოსავლეთ ევროპის წევრ სახელმწიფოებში ავტორიტარიზმის ზრდის ფონზე. ამავდროულად, როგორც ევროკავშირი, ისე ნატო საქართველოს სამხრეთ კავკასიაში მიმდინარე ნებისმიერი სტრატეგიული პროექტის მთავარ ნაწილად მიიჩნევენ, რაც თბილისმა სწორად უნდა გამოიყენოს. აღმოსავლეთ პარტნიორობის ეგიდით მიმდინარე დემოკრატიული რეფორმების ხელის შეწყობა უნდა განხორციელდეს ისეთი მრავალმხრივი თანამშრომლობის პლატფორმების შექმნით, სადაც შევლენ აზერბაიჯანი, სომხეთი, მოლდოვა და უკრაინა. ასეთი პლატფორმების ნაწილი უკვე დამუშავების პროცესშია. საქართველოს თურქეთისადმი დამოკიდებულება, რომელიც ღირებულებებზე ნაკლებად არის მიბმული და თურქეთის პრაგმატული მიდგომა სექტორული თანამშრომლობისადმი ამცირებს ორ ქვეყანას შორის უთანხმოების წარმოშობის რისკებს.

რეკომენდაციები:

- ეფექტური სტრატეგიული ჰეჯირების განსახორციელებლად საქიროა, საქართველოს მთავრობამ უარი თქვას რეაქციულ მიდგომაზე და საგარეო პოლიტიკაში პროაქტიული ხაზის გატარება დაიწყოს. ეს მოიცავს რეგიონული პლატფორმების ინიცირებას, რომლებიც გრძელვადიან პერსპექტივაში ქვეყნებს დისკუსიის წარმოების საშუალებას მისცემს. ამასთან, მოხდება ეკონომიკური თანამშრომლობის გაღრმავებისთვის ახალი გზების მოძიება, რაც გადაიზრდება მაღალი დონის პოლიტიკურ დიალოგებში.
 - ✓ აზერბაიჯანი-საქართველო-თურქეთის სამხრევი პარტნიორობა კარგი გამოცდილებაა სხვა ქვეყნებთან მსგავსი დიალოგების წამოსაწყებად.
 - ✓ უკრაინის, მოლდოვისა და საქართველოს გადაწყვეტილება, საერთო ძალებით გავიდნენ ევროკავშირის ერთიან ბაზარზე, უნდა იქნეს გამოყენებული, როგორც მუდმივმოქმედი ქვერეგიონული პლატფორმის ფორმირების შანსი (ვიშეგრადის ჯგუფის (Visegrad Group) მსგავსად).
 - ✓ კიდევ ერთი მოვლენა, რომელიც ყურადღებას საჭიროებს საქართველოს, მოლდოვის, უკრაინასა და აზერბაიჯანის თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებაა, რომელიც 2019 წლის დეკემბერში გაფორმდა და ერთიანი ვაჭრობის ხელშეკრულებას წარმოადგენს.
- საქართველოს მთავრობამ სპეციალური კამპანია უნდა აწარმოოს რეგიონსა და მსოფლიოში მისი, როგორც *სანდო პარტნიორის* იმიჯის შესაქმნელად ისეთ სფეროებში, როგორებიცაა ტრანსპორტირება, ენერგოტრანზიტი, ელექტროენერჯის ექსპორტი, ენერჯის ალტერნატიული წყაროები და საზღვაო თანამშრომლობა სამხრეთ კავკასიაში. „სანდო პარტნიორის“ იმიჯის მხარდაჭერა საერთაშორისო დისკუსიის პლატფორმებზე დაეხმარება საქართველოს ცალკეულ ქვეყნებზე, პირველ რიგში რუსეთზე, დამოკიდებულების შემცირებაში. მიუხედავად ამისა, ამ ძალისხმევას შეზღუდული შედეგები მოჰყვება იმ შემთხვევაში, თუ დასავლელი პარტნიორები (აშშ, ნატო და ევროკავშირი) არ გამოიჩენენ პოლიტიკურ ნებას შეაკავონ რუსული პროვოკაციები.
- პარტნიორების დივერსიფიკაცია საქართველოს სტრატეგიული ჰეჯირების ამოსავალი წერტილი უნდა გახდეს. რომელიმე პარტნიორზე ეკონომიკური დამოკიდებულების ზრდა ჰეჯირების სტრატეგიით მიღწეულ შედეგებს წყალში ჩაყრის. შესაბამისად, უნდა გაძლიერდეს ეკონომიკური

თანამშრომლობა უკვე არსებულ პარტნიორებთან, როგორებიცაა აზერბაიჯანი, ევროკავშირის ქვეყნები (გერმანია და ბულგარეთი) და აშშ.

- საქართველო შავი ზღვის უსაფრთხოების არქიტექტურის შემადგენელი ნაწილია, თურქეთსა და უკრაინასთან უკვე არსებულ პარტნიორობასთან ერთად, სტრატეგიულად მნიშვნელოვანია, ახალ დონეზე იქნას აყვანილი ბულგარეთსა და რუმინეთთან თანამშრომლობა, რადგან ეს ქვეყნები უკვე ნატოს წევრები არიან. სამხედრო ძალის მოდერნიზების კუთხით მათთან საქართველოს გაღრმავებული თანამშრომლობა შავი ზღვის რეგიონში ქვეყნის პოზიციების გამყარებას შეუწყობს ხელს.
- საქართველომ თავისი უნიკალური მდებარეობა უნდა გამოიყენოს, როგორც გასასვლელმა შავი ზღვიდან სამხრეთ კავკასიაში, და მოახდინოს შავი ზღვის სანაპირო ქვეყნების ერთობლივი პოზიციისა და შავი ზღვის უსაფრთხოების დიალოგის ინიცირება. საკმაოდ ფრთხილი თურქეთისა და ბულგარეთის დარწმუნება იმაში, რომ ნატო უფრო მეტად უნდა იყოს წარმოდგენილი რეგიონში კიდევ უფრო მეტად დაეხმარებოდა საქართველოს რუსეთის წინააღმდეგ პოზიციების გამყარებაში.

საქართველოს მიერ დემოკრატიული რეფორმების განხორციელებისადმი ერთგულება იმის მნიშვნელოვანი წინაპირობაა, რომ ევროკავშირმა და აშშ-მა საქართველოს სტრატეგიული მხარდაჭერა და დაფინანსება გაუზარდოს. ამ მიზნით, საჭიროა დროული გადაწყვეტილებების მიღება და სასამართლო გამჭვირვალობის უზრუნველყოფის, პარლამენტის საზედამხედველო ინსტრუმენტების გაძლიერებისა და საარჩევნო კანონმდებლობის დახვეწის პროცესში ბრიუსელისთვის მიცემული დაპირებების შესრულება.

ავტორის შესახებ

ივანნა გახლავთ ნიუ ვიჟენ უნივერსიტეტის პოლიტიკისა და დიპლომატიის სკოლის ასოცირებული პროფესორი საერთაშორისო ურთიერთობების მიმართულებით. 2019 წლის იანვრიდან იგი საგანმანათლებლო პროგრამების ექსპერტია საერთაშორისო ურთიერთობებისა და პოლიტიკის მეცნიერების დარგში. ივანნა მაჩიტიმეს მიღებული აქვს მაგისტრის ხარისხი საერთაშორისო ურთიერთობებისა და ევროპათმცოდნეობის დარგში ცენტრალური ევროპის უნივერსიტეტში (უნგრეთი-ავსტრია). იგი, ასევე, ფლობს დოქტორის ხარისხს პოლიტიკის მეცნიერების დარგში დონეცკის სახელმწიფო უნივერსიტეტიდან (უკრაინა). ივანნას კვლევით ინტერესებში შედის რეგიონალიზმსა და დემოკრატიზაციასთან დაკავშირებული საკითხები აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებსა და რუსეთში.

საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტი
(GIP) არის არაკომერციული, არაპარტიული,
კვლევითი და ანალიტიკური ორგანიზაცია.
საქართველოს პოლიტიკის ინსტიტუტი
ცდილობს საქართველოში დემოკრატიული
ინსტიტუტების ორგანიზაციული საფუძვლების
გამლიერებას და ეფექტური მმართველობის
პრინციპების განვითარებას პოლიტიკური
კვლევისა და ადვოკატირების გზით.

© Georgian Institute of Politics, 2020
13 Aleksandr Pushkin St, 0107 Tbilisi, Georgia
Tel: +995 599 99 02 12
Email: info@gip.ge
For more information, please visit
www.gip.ge